

Міністерство культури та інформаційної політики України

*Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти*

«СХВАЛЕНО»

Науково-методичною радою
Державного науково-методичного центру
змісту культурно-мистецької освіти
Протокол № 1
від «18» лютого 2022 р.

**Типова навчальна програма з навчальної дисципліни
«КОМПОЗИЦІЯ»
середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти
з образотворчого мистецтва початкового професійного спрямування
(станкове мистецтво та скульптура)**

**Київ
2022**

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «КОМПОЗИЦІЯ» середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з образотворчого мистецтва початкового професійного спрямування (станкове мистецтво та скульптура). Київ, 2022. 27 с.

Укладачі: **Кутняхов М. І.**, директор Дитячої школи мистецтв № 6 ім. Г. Л. Жуковського (м. Київ), спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, член Національної спілки художників України, *координатор групи*;

Вороніна М. В., викладач дисципліни «Основи композиції» Мистецького коледжу імені Сальвадора Далі (м. Київ); старший викладач кафедри дизайну і технологій Київського національного університету культури і мистецтв; старший науковий співробітник відділу наукового забезпечення змісту культурно-мистецької освіти Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти, кандидат педагогічних наук;

Іванова І. Ю., викладач дисциплін «Композиція», «Живопис», «Рисунок» та «Скульптура» Сєверодонецької художньої школи (Луганська обл.), спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Рецензенти: **Бондар О. П.**, викладач, заступник директора з навчальної роботи Київської дитячої художньої школи № 9, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист;

Валько О. В., викладач дисципліни «Основи композиції» Львівського фахового коледжу декоративного і ужиткового мистецтва імені І. Труша, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «**Композиція**» (далі – типова навчальна програма) розроблена з урахуванням вимог до обсягу та результатів навчання, передбачених Типовою освітньою програмою середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з образотворчого мистецтва початкового професійного спрямування (наказ Міністерства культури України від 23.07.2019 № 562), містить загальний нормативний зміст, обсяг та нормативні результати навчання учнів композиції, а також окреслює рекомендовані підходи до планування й організації освітнього процесу в класах образотворчого мистецтва (станкове мистецтво та скульптура). Нормативний зміст навчання за типовою навчальною програмою базується на образотворчій спадщині різних епох, традиціях і сучасних досягненнях національної та світової художніх шкіл.

Типова навчальна програма може бути основою для розроблення викладачем робочої навчальної програми з навчальної дисципліни «**Композиція**». У робочій навчальній програмі, розробленій на основі цієї типової навчальної програми, викладач деталізує, конкретизує та адаптує нормативний зміст дисципліни, передбачений типовою навчальною програмою, відповідно до місцевих умов і потреб учня/учениці, визначає організаційні форми проведення та види навчальних занять, комплекс художньо-педагогічних технологій та методів викладання, необхідне методичне забезпечення, форми та засоби контролю якості знань учнів з урахуванням індивідуального підходу. Також викладач може реалізувати власний алгоритм викладання шляхом перерозподілу кількості годин для опанування нормативного змісту навчання за модулями, уточнення додаткових обсягів навчального матеріалу та результатів навчання понад визначені типовою навчальною програмою.

Мета вивчення навчальної дисципліни орієнтована на: опанування базових навичок створення цілісного художнього образу (твору) та організації простору зображення через осмислення єдності форми і змісту; формування художнього смаку та розвиток творчого мислення; мотивацію подальшого навчання на поглибленому підрівні початкової мистецької освіти або подальшого здобуття мистецької освіти професійного спрямування в закладах фахової передвищої освіти за спеціальністю «Образотворче мистецтво».

Освітній процес з навчальної дисципліни «**Композиція**» здійснюється у формі навчальних занять, заходів поточного та підсумкового контролю. Основною формою занять є *груповий урок*.

Навчання проводиться за *модулями*. Кожен модуль передбачає формування певної частини компетентностей, що стають основою для подальшого навчання та досягнення нормативних навчальних результатів після завершення опанування типової навчальної програми.

Опанування нормативного змісту навчання за типовою навчальною програмою розраховано на мінімальну нормативну кількість навчальних тижнів – 35 тижнів на рік (без урахування канікулярних періодів) та на мінімальний нормативний обсяг часу на опанування програми, що становить для:

- 1 – 3 років навчання – 70 год. на рік (2 год. на тиждень);
- 4 та 5 років навчання – 105 год. на рік (3 год. на тиждень).

З метою реалізації індивідуального підходу до кожного/кожної учня/учениці та відповідно до принципів модульної системи навчання в робочій навчальній програмі **загальну кількість навчальних годин** рекомендовано розподіляти на розсуд викладача на:

- поглиблення та вдосконалення набутих навичок та вмій учнів або збільшення часу на вивчення окремих модулів у зв'язку з індивідуальною потребою учня/учениці;

- повторення/закріплення пройденого матеріалу;

- підготовку до контрольних заходів та/або публічних заходів;

- планування та проведення інших форм роботи (відвідування культурно-мистецьких заходів, пов'язаних зі змістом мистецької освіти тощо);

- відпрацювання нормативного змісту навчання через непередбачувані обставини (карантин, хвороба учня/учениці тощо).

Для моніторингу рівня навчальних досягнень учнів застосовуються форми **поточного та підсумкового контролю**.

Поточний контроль здійснюється: під час навчальних занять (поурочний контроль); за підсумками кожного модуля (модульний контроль). Поточний контроль може здійснюватися у формі контрольних уроків, переглядів, виставок тощо. Конкретні форми поточного (поурочного, модульного) контролю визначаються викладачем відповідно до робочої навчальної програми.

Підсумковий річний контроль здійснюється після завершення кожного року навчання у формі *річного контрольного перегляду творчих робіт останнього модуля кожного року*, що включає результати навчання за типовою навчальною програмою.

Наприкінці п'ятого року навчання проводиться **підсумковий контроль за результатами опанування типової навчальної програми у формі комплексного перегляду підсумкових робіт** з композиції, живопису, рисунку та скульптури.

Визначення рівня досягнення учнями результатів навчання середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти передбачає оцінювання через виставлення балів (оцінок) у цифровому (числовому) виразі за поділом на 4 рівні: початковий (1 – 3 бали), середній (4 – 6 балів), достатній (7 – 9 балів), високий (10 – 12 балів). Метою оцінювання є визначення рівня навчальних досягнень учня/учениці в оволодінні змістом, визначеним цією типовою навчальною програмою на кожному з етапів навчання (*Додаток*).

НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ, ОБСЯГ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Перший рік навчання. Завдання: ознайомлення з етапами створення художнього образу та формами його візуалізації; опанування методу абстрагування та прийомів асоціативного мислення для побудови навчально-творчої композиції; вивчення основних законів композиції (зокрема, рівноваги, визначення композиційного центра та головного/другорядного в зображенні).

Перший рік навчання			
<i>Природа як джерело натхнення. Шляхи та засоби створення художнього образу</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 1. Основи композиції та організація творчого процесу		22	
1.1. Створення художнього образу	<p>Пошук ідеї через ескіз, фор-ескіз та способами переносу на великий формат затвердженого ескізу.</p> <p>Відображення в ескізі художнього образу, який формується через емоційне співпереживання стану природи.</p> <p>Навчально-творчі роботи (2 роботи) в ахроматичному та монохромному колористичних рішеннях (наприклад, на тему «Буревій», «Гроза» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>тонований папір А3, гуаш, кольоровий папір, ножиці.</i></p>	8	<p>Пояснює за допомогою чого досягається найбільша образна виразність у власних роботах.</p> <p>Визначає та вміє відтворити емоційну складову у створеному художньому образі. Презентує та коментує власний результат в навчальній групі.</p>
1.2. Вибір техніки і матеріалу	<p>Графічні техніки, матеріали та технічні прийоми (монотипія, графографія, гравюра на картоні, ліноріз тощо).</p> <p>Образно-пластичне лінійне відтворення емоцій на основі спостереження та порівняння об'єктів природи.</p> <p>Навчально-творчі роботи</p>	6	<p>Використовує вивчені графічні матеріали, техніки та прийоми.</p>

	<p>(2-3 роботи) на опрацювання вивчених технік (наприклад, на тему «Осінній листок», «Весняна квітка», «Грайливий котик» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А5, матеріали і техніки за вибором викладача.</i></p>		Правильно застосовує засоби графічної виразності для досягнення і підсилення образно-пластичного рішення.
<p>1.3. Формат, його закономірності</p>	<p>Візуальне сприйняття формату.</p> <p>Вибір конкретного формату для втілення творчого задуму (відповідні пропорції сторін формату).</p> <p>Передача почуттів через розмір формату.</p> <p>Постановка/уточнення композиційних завдань залежно від розміру формату та його геометричної форми.</p> <p>Навчально-творчі роботи на опрацювання емоційного сприйняття трьох різних форматів, де всі зображення розташовані на одному аркуші¹ (наприклад, на тему «Затишок», «Любов» «Ніжність» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, олівець, гелева ручка, туш.</i></p>	4	<p>Знає як визначається формат, правильно обирає та використовує його.</p> <p>Описує особливості емоційного сприйняття обраного формату.</p> <p>Визначає формально-тематичний центр та складові композиції.</p> <p>Втілює композиційне завдання у відповідному форматі.</p>
<p>1.4. Форма (геометрична форма як спосіб узагальнення)</p>	<p>Ознайомлення з різними геометричними формами у творах образотворчого мистецтва.</p> <p>Узагальнення об'єктів через вписування їх в прості геометричні форми (коло, квадрат, трикутник, еліпс, прямокутник).</p> <p>Навчально-творча робота на вписування природних об'єктів у відповідні геометричні форми (наприклад, на тему «Тварини», «Квіти»,</p>	4	<p>Розрізняє та називає геометричні форми у творах образотворчого мистецтва.</p> <p>Уміє вписувати об'єкти в прості геометричні форми.</p> <p>Правильно komponує об'єкти в обраному форматі.</p>

¹ Тут та далі в тексті підкреслено ключові моменти виконання.

	<p>«Комахи» тощо) Зображувальні природні об'єкти мають бути розташовані на одному форматі. Художні матеріали та інструменти: папір А3, туш, перо; гелева ручка.</p>		
Модуль 2. Асоціативно-абстрактне мислення		10	
2.1. Абстрагування	<p>Створення двох протилежних за емоціями композицій із застосуванням: 1) геометричних форм та 2) вільних природних або фантазійних форм. Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Крик півня» «Шум дерев» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А4, аплікація з кольорового паперу тощо.</p>	4	Відтворює протилежні емоції за допомогою абстрагування чи протиставлення.
2.2. Асоціативне мислення	<p>Ескізний пошук варіантів оригінального рішення художнього образу (від вже відомого та стереотипного, почутого, побаченого або непоміченого іншими). Слово-образ та його візуальне відображення. Передача емоційного стану і настрою за допомогою кольорів (теплі/холодні, тривожні/спокійні, сумні/радісні тощо). Навчально-творчий цикл з трьох композицій різних за емоційним станом та настроєм (наприклад на тему, «Сходінки», «Балкон», «Лампа» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А4, акварель, гуаш, акрил (за вибором учнів).</p>	6	<p>Самостійно обирає варіанти рішення художнього образу та втілює його.</p> <p>Відтворює різноманітні емоційні стани та настрої за допомогою відповідних кольорів.</p>
Модуль 3. Контраст і нюанс		14	

<p>3.1. Кольорові та тональні контрасти</p>	<p>Кольоровий контраст як засіб художньої виразності. Відтворення протилежностей за допомогою кольору та тону: теплого і холодного, твердого і м'якого, доброго і злого. Відтворення контрастних емоцій. Навчально-творчі роботи (парні композиції) на задану тему (наприклад, «Світлий сон» / «Страшний сон» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А4, кольорове або графічне рішення за вибором викладача.</i></p>	<p>8</p>	<p>Розрізняє кольорові та тональні контрасти.</p> <p>Відтворює за допомогою кольорового та тонального контрастів емоції і почуття.</p>
<p>3.2. Нюанс</p>	<p>Створення художнього образу за допомогою нюансної розтяжки кольору, колірної подібності та подібності форм. Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Осінній день у місті (прямокутники)», «Туманний ранок у хвойному лісі (трикутники) тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, акварель.</i></p>	<p>6</p>	<p>Утворює та використовує нюансну розтяжку кольору і колірну подібність.</p> <p>Відтворює подібність форм в запропонованому образі.</p>
<p>Модуль 4. Правила, прийоми та засоби композиції</p>		<p>24</p>	
<p>4.1. Композиційний центр</p>	<p>Композиційний центр як засіб цілісності композиції (образу). Правила визначення композиційного центра (за допомогою форми, кольору, розміру, фактури та розташування). Досягнення композиційної цілісності образу через підпорядкованість</p>	<p>10</p>	<p>Уміє виокремлювати композиційний центр в зображенні.</p>

	<p>головного та другорядних елементів твору.</p> <p>Навчально-творчі роботи (2-3 роботи) на задану тему (наприклад, «Образ дерева, яке не мовчить, а сумує / радіє / співпереживає / розмовляє» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А4, акварель, гуаш, акрил.</i></p>		<p>Уміє створювати образ цілісно, відкидати другорядне, підкреслювати основне та увиразнювати його під час виконання композиційних завдань.</p>
4.2. Симетрія	<p>Ознайомлення з симетрією (на об'єктах оточуючого світу та роботах митців різних жанрів).</p> <p>Способи досягнення / побудови рівноваги протилежних частин в станкових тематичних композиціях (віддзеркалення та врівноваженість форм і мас).</p> <p>Створення художнього образу симетричної композиції із передачею відповідних емоцій і відчуттів.</p> <p>Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Фасад старого будинку з елементами орнаменту» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, акварель, гуаш, акрил.</i></p>	8	<p>Застосовує вивчені способи побудови симетрії та рівноваги.</p> <p>Створює симетричну тематичну композицію, в якій передає відповідний настрій.</p>
4.3. Асиметрія	<p>Перетворення симетричних форм в асиметричні для посилення виразності форми та їх гострішого емоційного впливу.</p> <p>Організація асиметричної композиції, утримання рівноваги її протилежних сторін.</p> <p>Створення композиції із використанням контрастних кольорів та тональних плям, жорсткої пластики, комбінації ритмів (груп людей, фактур,</p>	6	<p>Розрізняє симетрію та асиметрію.</p>

	силуетів). Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Парк атракціонів», «Залізничний вокзал» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір / картон / полотно А3, акварель, гуаш, акрил.</i>		Створює асиметричну художню композицію із дотриманням рівноваги та цілісності, передає в ній власні емоції та настрої.
Всього годин у навчальному році:		70	

Під час виконання завдань програми **підсумкового річного контролю** учень/учениця:

описує етапи створення художнього образу та застосовує вивчені форми його візуалізації;

демонструє первинні навички асоціативного та абстрактного мислення під час створення художнього образу;

відтворює емоції і почуття через кольоровий та тональний контрасти і нюанси;

застосовує вивчені правила композиції (а саме, виокремлює композиційний центр, головне та другорядне; вміє побудувати врівноважену симетричну та асиметричну композицію).

Другий рік навчання. Завдання: ознайомлення із основними видами пропорцій, проявами простого та складного ритмів; вивчення принципів стилізації форми; набуття навичок утворення статичної та динамічної композиції; визначення та підпорядкування кольорового рішення художньої композиції певному емоційному стану твору.

Другий рік навчання <i>Мистецтво як джерело натхнення. Ритм та простір</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 5. Пропорції й ритм в природі та мистецтві		44	
5.1. Пропорції	Співвідношення між формою та її частинами, між частинами та їх елементами. Види пропорцій (модульні, «золотий перетин» тощо). Правило третин, розташування об'єктів на перетині осей.	6	Знає та називає вивчені види пропорцій. Застосовує правило третин для розташування об'єктів на площині зображення.

	<p>Особливості сприйняття та відтворення об'єктів різного розміру (на прикладі мистецьких творів, що втілюють образ величі природи, архітектури та людини).</p> <p>Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Стихія і людина», «Мій двір» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, гуаш, акварель, акрил тощо.</i></p>		<p>Уміє правильно співвіднести розміри об'єктів, що зображує.</p>
5.2. Простий та складний ритми	<p>Простий та складний ритми організації художньої форми (однорідна форма / багатогранні форми). Передача емоцій (радість, сум, тривога тощо) за допомогою ритмів.</p> <p>Навчально-творча робота на побудову простого та складного ритмів (наприклад, на тему «Поля», «Ліси», «Квітучі сади» / «Луна-парк» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, гуаш, акварель, акрил тощо.</i></p>	6	<p>Застосовує прості та складні ритми для передачі різноманітних емоцій.</p>
5.3. Ритм в орнаменті (метр)	<p>Геометричні, рослинні та анімалістичні орнаменти в лінійно-метричній композиції.</p> <p>Українські орнаментальні символи (сонце, вода, небо, дерево тощо).</p> <p>Навчально-творчі роботи (2-3 роботи) на відтворення орнаментальних мотивів (наприклад, на тему «Символічний рушник», «Писанка» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А4, гуаш тощо.</i></p>	6	<p>Відтворює вивчені орнаментальні мотиви (зокрема, українські) на площині.</p>
5.4. Ритмічні напрямки	<p>Створення художнього образу за допомогою спрямованості та характеру</p>	18	

	<p>ритмів. Статичні напрямки ритмів (горизонтальний, вертикальний).</p> <p>Динамічні напрямки ритмів (діагональний, радіальний, спіральний тощо).</p> <p>Навчально-творча робота на відтворення стану спокою (наприклад, на тему «Штиль на морі», «Втомлена річка», «Таємниче озеро» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А3, гуаш, акварель.</p> <p>Навчально-творча робота на відтворення протидії та динамічних ритмів (наприклад, на тему «Конфлікт», «Буря в пустелі» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А3, туш, гелева ручка, аплікація з чорно-білого паперу тощо.</p> <p>Навчально-творча робота на відтворення концентрації навколо динамічного об'єкту (наприклад, на тему «Бійка тварин», «Зграя птахів» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А3, гуаш, акварель, акрил.</p>		<p>Передає статику та динаміку за допомогою спрямованості ритмів, вмів відтворити концентрацію/напругу навколо динамічного об'єкту.</p>
<p>5.5. Ритмічний рух в природі і просторі</p>	<p>Ритм конструкцій предметного світу і живої пластики. Поєднання м'якої пластики природних форм та жорсткості будівельних конструкцій.</p> <p>Навчально-творча робота на поєднання ритмів різного походження (наприклад, «Виноградна лоза, яка рухається по</p>	<p>4</p>	<p>Відтворює контраст та єдність пластики за допомогою ритмів різного походження.</p>

	<i>геометричним конструкціям» тощо).</i> Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, акварель, гуаш, акрил тощо.</i>		
5.6. Принципи стилізації форми	Принципи стилізації (геометризація, спрощення, узагальнення, декоративність). Навчально-творча робота на стилізацію природної форми (наприклад, «Метелик», «Кленовий лист», «Квітка» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А4, гуаш, акварель.</i>	4	Застосовує вивчені принципи стилізації в зображенні природних форм.
Модуль 6. Людина і простір		26	
6.1. Людина в просторі міста	Поєднання образу людини та навколишнього середовища. Кольорове рішення композиції для відтворення настрою людини в місті. Навчально-творча робота на відтворення настрою людини в місті (наприклад, на тему «Людина в місті», «Будівельники» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А2, туш, гелева ручка, графітний олівець тощо.</i>	8	Уміє створити образ людини, що гармонійно поєднується з простором та настроєм міста.
6.2. Передача емоційного стану людей в просторі	Багатофігурна композиція, в якій простір і люди об'єднанні єдиним настроєм. Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Змагання», «Концертні заходи», «Мистецькі пленери» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, гуаш, акварель, акрил тощо.</i>	8	Створює композиційний образ масового заходу, що передає емоційний стан групи людей.
6.3. Людина в інтер'єрі	Закони лінійної перспективи (лінія горизонту, точка сходу,	10	Знає та застосовує закони лінійної перспективи.

	<p>точка споглядання). Інтер'єр великого та малого просторів. Людина в інтер'єрі. Поєднання настрою та почуттів під час формування внутрішнього простору будинку або приміщення (з урахуванням ідейного та естетичного змісту). Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Майстерня художника», «В гостях у бабусі» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А2, гуаш, акварель, акрил тощо.</p>		<p>Відтворює настрій і почуття людини під час створення композиції в інтер'єрі.</p>
Всього годин у навчальному році		70	

Під час виконання завдань програми **підсумкового річного контролю** учень/учениця:

- правильно відтворює пропорційні співвідношення під час зображення об'єктів;
- застосовує вивчені прийоми метроритмічної організації та обирає відповідне кольорове рішення для передачі емоційного стану композиції;
- вміє утворити статичну та динамічну композиції, стилізувати запропоновану природну форму.

Третій рік навчання. Завдання: набуття навичок розпізнавання просторових планів; відтворення розширеного динамічного руху; визначення ідеї, теми і мотиву для створення власного художнього образу пейзажу та натюрморту; розкриття створеного образу через форму і пластику складових елементів композиції (підбір відповідних об'єктів, предметів, деталей); визначення впливу параметрів освітлення на формування та створення художнього образу.

Третій рік навчання <i>Простір навколо нас. Світло у створенні художнього образу</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 7. Статика і динаміка оточуючого простору		27	
7.1. Поєднання статичної і динаміки	Зображення об'єктів і простору, що знаходяться в протилежних станах (статичні об'єкти	9	

	замкненого простору та активний рух назовні). Навчально-творча робота на (парні композиції) на задану тему (наприклад, «Літній вітер за вікном» / «Сумна печера» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А4, гуаш, акварель, акрил тощо.		Уміє поєднувати в зображенні статику та динаміку, відтворюючи настрій художнього образу.
7.2. Рух в просторі пейзажу	Створення художнього образу динамічної композиції пейзажу. Передача настрою, відчуття енергії та руху в пейзажі за допомогою кольору. Навчально-творчі роботи / серія етюдів з натури на задану тему (наприклад, «Хмари на небі», «Контрастні береги» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А4, гуаш, акварель, акрил тощо.	6	Створює динамічну композицію пейзажу за допомогою відповідної кольорової гами.
7.3. Динаміка простору	Динаміка складних пластичних ліній та геометричних форм. Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Шторм на морі», «Активні фази спортивних змагань» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А2, гуаш, акварель, акрил тощо.	12	Передає динаміку за допомогою складних пластичних ліній та форм.
Модуль 8. Натюрморт як жанр образотворчого мистецтва		24	
8.1. Тематично-творчий натюрморт	Композиційні складові тематично-творчого натюрморту (ідея/задум, настрої, характерні предмети тощо). Принцип побудови творчого натюрморту	8	

	<p>(асоціації та аналогії). Пошук характеру колориту та освітлення у творчому натюрморті. Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Квітковий урочистий натюрморт», «Пляжний натюрморт», «Знову до школи» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, гуаш, акрил, акварель.</i></p>		<p>Самостійно обирає предмети для створення тематично-творчого натюрморту. Передає відповідні колорит та освітлення у створеному тематично-творчому натюрморті.</p>
<p>8.2. Композиційний центр натюрморту</p>	<p>Визначення форми, розташування та кольору композиційного центра натюрморту. Передача настроїв та емоцій в натюрморті. Навчально-творчий натюрморт із обраним композиційним центром (наприклад, «Ліричний», «Романтичний», «Поетичний» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір / тонований папір А3, пастель, кольорові олівці.</i></p>	8	<p>Обирає композиційний центр натюрморту та розташовує інші предмети з його урахуванням. Передає у створеному натюрморті відповідні настрої та емоції.</p>
<p>8.3. Ракурс (точка споглядання) натюрморту</p>	<p>Плановість зображень у натюрморті (взаємне розташування та взаємодія предметів). Відповідність масштабу творчого натюрморту площині зображення. Навчально-творчий натюрморт у чорно-білому зображенні (наприклад, на тему «Монументальний», «Епічний», «Вічність» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, туш, чорно-білий папір (аплікація).</i></p>	8	<p>Передає задум творчого натюрморту, правильно визначивши ракурс та масштаб.</p>
<p>Модуль 9. Світло під час створення композиції.</p>		19	

<p>9.1. Джерела світла</p>	<p>Світло як головний елемент під час створення художнього образу. Природні та штучні джерела світла. Зображення відкритого простору (з урахуванням рухливих рефлексів і контрастів).</p> <p>Навчально-творчий перший ескіз на задану тему (наприклад, «Світлий день», «Арена стадіону» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А4, гуаш, акварель, акрил.</i></p> <p>Зображення світла, що попадає з вікна (інтер'єр, натюрморт).</p> <p>Навчально-творчий другий ескіз на задану тему (наприклад, «Антикварна лавка», «Фотоательє», «Перукарня» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А4, техніка гризайль (гуаш, акварель, акрил).</i></p> <p>Зображення світла від свічки чи місяця.</p> <p>Навчально-творчий третій ескіз на задану тему (наприклад, «Вечорниці», «Казковість таємничого лісу» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: <i>папір А4, гуаш, акварель, акрил.</i></p>	<p>9</p>	<p>Уміє відтворити різноманітні параметри освітлення у власних композиціях.</p>
<p>9.2. Світло та емоція</p>	<p>Світло як емоційна складова художнього образу (передача радості, смутку, страху, тривоги тощо).</p> <p>Визначення характерних особливостей створених ескізів для завершення композиції.</p> <p>Навчально-творча</p>	<p>10</p>	<p>Правильно передає емоції</p>

	<i>робота на завершення власної композиції (за тематикою попередніх ескізів). Художні матеріали та інструменти: папір А2, матеріали за вибором учнів.</i>		та настрої у власній композиції за допомогою відповідного типу освітлення.
Всього годин у навчальному році		70	

Під час виконання завдань програми підсумкового річного контролю учень/учениця:

- розпізнає просторові плани, відтворює розширений динамічний рух;
- самостійно визначає ідею, тему, мотив для створення власної натюрмортової чи пейзажної композиції;
- розкриває образність композиції через форму і пластику її складових елементів та підбір відповідного освітлення.

Четвертий рік навчання. Завдання: утворення та застосування гармонійних кольорових сполучень для втілення художнього задуму; вивчення принципів побудови єдності композиції; набуття навичок створення цілісної композиції.

Четвертий рік навчання <i>Всесвіт емоцій. Єдність і цілісність композиції</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 10. Колір		63	
<i>10.1. Колір у створенні художнього образу</i>	Особливості психофізіологічного сприйняття кольорів. Багатогранність кольорової реальності та динаміка кольору залежно від освітлення. Зміна кольору протягом доби та її вплив на створення художнього образу. Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Ранковий настрій», «Вечірній настрій» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А3, гуаш, акварель, акрил тощо.</i>	22	Описує власні враження від кольорів оточуючого середовища. Передає час доби, стан природи та емоції за допомогою поєднання кольорів.

	<p>Вплив освітлення на сприйняття кольору. Колористична узгодженість барв природи з емоційними почуттями людей. Навчально-творча робота на задану тему (наприклад «Зимова радість», «Сум дощу» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А2, гуаш, акварель, акрил тощо.</p>		
10.2. Контраст кольорів	<p>Розмаїття теплої та холодної колірних гам. Живе коло кольорових контрастів в природі (ранок, день, вечір, ніч). Навчально-творча робота на задану тему (наприклад, «Зимові вечірні тіні», «Бій добра зі злом» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А3, гуаш, акварель, акрил тощо.</p>	10	Використовує кольоровий контраст для створення художнього образу.
10.3. Кольорові рефлекси	<p>Активна рефлексія різних кольорів. Передача емоцій за допомогою кольорових рефлексів. Навчально-творча робота на задану тему (наприклад «Біля ватри», «Сонячний пляж» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А2, гуаш, акварель, акрил тощо.</p>	16	Застосовує кольорові рефлекси для передачі емоцій у власній композиції.
10.4. Кольорова гармонія	<p>Поєднання кольорів в природі. Колірне коло Й. Іттена. Варіанти кольорових сполучень (споріднені, контрастні, додаткові) та закономірності їх побудови. Рівновага кольорових сил як умова створення</p>	15	

	художнього образу. Навчально-творча робота на утворення гармонійних кольорових сполучень (наприклад, на тему «Кохання», «Материнство», «Молодість» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А2, гуаш, акварель, акрил тощо.		Гармонійно поєднує кольори у власних композиціях.
Модуль 11. Єдність та цілісність композиції.		42	
11.1. Зміст (сюжет) художнього твору	Ідея/задум художнього твору. Вибір композиційного центра для розкриття змісту (сюжету) художнього твору, узгодження другорядних елементів композиції. Відтворення змісту художнього твору через формат та живописні матеріали. Передача змісту твору за допомогою форми та кольору. Навчально-творча робота на розкриття заданого сюжету твору (наприклад, на тему «Образ козака Мамайя», «Зустріч» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А2, гуаш, акварель, акрил тощо.	15	Описує сюжет майбутнього твору. Виділяє змістовий композиційний центр власного твору, визначає головне та другорядне в художньому образі. Відтворює заданий сюжет за допомогою форми, кольору, формату та вивчених художніх технік.
11.2. Узагальнення та умовність у творі мистецтва	Створення художнього образу через накопичення матеріалів, власних вражень та особистого досвіду. Узагальнення (спрощення, схематизація) натурних спостережень. Умовність вирішення образу (нетотожність	12	

	художнього образу об'єкту відтворення). Навчально-творча робота на створення узагальненого та умовного образу людини в просторі (наприклад, на тему «Мій двір», «Моє місто» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А2, гуаш, акварель, акрил тощо.</i>		Уміє створити власний художній образ людини на основі узагальнення або умовності елементів композиції.
11.3. Умови цілісності композиції	Єдність та взаємодія всіх елементів композиції. Визначення складових елементів багатофігурної композиції та їх характерних особливостей. Вибір головного героя / персонажу у багатофігурній композиції. Багатофігурна композиція (підсумкова творча робота). Навчально-творча графічна робота на задану тему (наприклад, «Моя родина», «Я і мої друзі» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір А2, туш, олівець, гелева ручка тощо.</i>	15	Уміє побудувати багатофігурну композицію.
Всього годин у навчальному році		105	

Під час виконання завдань програми **підсумкового річного контролю** учень/учениця:

- утворює гармонійні кольорові сполучення для розкриття художнього образу (зокрема, його емоційності);
- вміє побудувати цілісну та врівноважену композицію.

П'ятий рік навчання. Завдання: опанування принципів побудови асоціативних образів (зокрема, в портретних композиціях та під час перетворення шрифтової композиції в сюжетний художній образ); набуття навичок самостійного створення тематичної/сюжетної композиції (від задуму до втілення).

П'ятий рік навчання <i>Дарую світові свою творчість. Портрет та сюжетно-тематична композиція</i>			
Навчальні модулі	Зміст навчання	Орієнтовна кількість годин	Результати навчання
Модуль 12. Портрет		49	
12.1. Силует	<p>Портрет як жанр образотворчого мистецтва.</p> <p>Виявлення характерних рис зовнішності моделі, передача її внутрішнього світу.</p> <p>Навчально-творча робота на відтворення силуетного зображення людини (наприклад, на тему «Силует фігури людини», «Контраст чорно-білих силуетів» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: папір А3, чорни та білий папір, ножиці, чорна туш тощо.</p>	9	Відтворює у силуетному зображенні людини характерні риси профілю або фігури.
12.2. Види портретів	<p>Види та жанри портретів: станковий, монументальний, парадний, інтимний, погрудний, камерний тощо.</p> <p>Зображення може бути поясным, погрудним або в повний зріст.</p> <p>Ракурси портрета (у профіль, анфас, три чверті).</p> <p>Портрет в повний зріст та портрет-пів фігура.</p> <p>Навчально-творчий портрет (формат портрета відповідно до обраного образу) (наприклад, на тему «Мій батько», «Мер міста», «Моя бабуся», «Мій брат» тощо).</p> <p>Художні матеріали та інструменти: папір А3, вугілля, туш, гуаш, акварель, акрил тощо.</p>	12	Передає пропорції, фізичні / портретні характеристики та емоційний стан людини, яку зображує.

<p>12.3. Монументальний портрет</p>	<p>Підсилення сприйняття образу людини за допомогою зниження лінії горизонту. Подібність у портреті як результат узагальнення характеру людини. Навчально-творчий портрет у техніці колажу на задану тему (наприклад, «Переможець», «Берегиня», «Прометей» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А2, кольоровий папір тощо.</p>	<p>12</p>	<p>Створює елементарний (спрощений) монументальний портрет.</p>
<p>12.4. Побудова портрета</p>	<p>Загальні принципи побудови портрета: розміщення зображення близько до центра формату; концентрація уваги глядача на голові й обличчі (поворот/нахил, міміка); значення очей, губ і рук (рухи); фон портрета (передача умов/атрибутів життя і творчості); залежність формату від пози. Визначення акценту в портретній композиції (кольорового або тонального). Рівновага композиції (взаємодія деталей, аксесуарів, середовища, колористичного стану, настрою). Навчально-творча робота на створення портретів видатних українців у певній композиційній ситуації (наприклад, «Григорій Сковорода», «Тарас Шевченко», «Микола Лисенко», «Леся Українка» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А2, гуаш, акварель, акрил тощо.</p>	<p>16</p>	<p>Створює портрет творчої особистості у відповідній композиційній ситуації (із додаванням характерних деталей).</p>

Модуль 13. Шрифт		15	
13.1. Шрифтова композиція	<p>Монограма. Особливості шрифту як різновиду графічного мистецтва та його застосування. Навчально-творчі графічні роботи (2-3 роботи) на задану тему (наприклад, «Буквиця», «Знак-символ», «Монограма власного ім'я» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А4, ліноріз, гелева ручка тощо.</p>	9	Створює нескладну шрифтову графічну композицію.
13.2. Створення слово-образу	<p>Шрифтова композиція «слово-образ». Асоціативно-змістовний зв'язок між предметом та характером шрифту. Навчально-творча графічна робота на створення слово-образу (наприклад, на тему «Земля», «Камінь», «Сум» тощо). Художні матеріали та інструменти: папір А3, олівець, туш, гелева ручка, кольорові маркери, фломастери тощо.</p>	6	Уміє перетворити шрифтову композицію в слово-образ.
Модуль 14. Сюжетна композиція		41	
14.1. Композиція тематичної картини	<p>Передача ідеї/задуму та теми твору засобами композиції. Перспективно-просторова побудова зображення. Виразність сюжетно-композиційного центра, його зв'язок з частинами картини. Навчально-творча робота на створення двохфігурної сюжетної композиції (наприклад, на тему «Зустріч», «Весільна пара», «Діалог»</p>	17	Створює двохфігурну композицію, в якій розкрито задум та передано взаємодію всіх її елементів.

	тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>A2, акварель, гуаш, акрил тощо.</i>		
14.2. Підготовка підсумкової сюжетної композиції	Підбір формату, техніки, матеріалів для реалізації власного задуму. Художній образ, що розкривається через мотивовану поведінку персонажів, їх емоційний стан, пози і жести. Сюжет визначає кількість дійових осіб, їх розміщення, розмір постатей, вибір точки зору тощо. Навчально-творча сюжетна композиція на задану тему (наприклад, «Романтична зустріч», «Материнство», «Музей», «Танці», «Поезія Шевченко», «Спорт» тощо). Художні матеріали та інструменти: <i>папір A2, акварель, гуаш, акрил тощо.</i>	24	Створює сюжетну композицію та коментує її.
Всього годин у навчальному році		105	

Під час виконання програми **підсумкового річного контролю** учень/учениця:

уміє створити елементарний портрет та шрифтову композицію за вивченими принципами побудови асоціативних образів;

обирає відповідні матеріали та художню техніку для втілення власного художнього образу/задуму;

створює цілісну та гармонійну тематичну/сюжетну композицію.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авсиян О. А. Натура и рисование по представлению. Москва : Изобразительное искусство, 1985. 151 с.
2. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. Москва : Прогресс, 1974. 386 с.
3. Барышников А. П., Лямин И. В. Основы композиции. Москва : Всесоюзное учебно-педагогическое издательство «Трудрезервиздат», 1951. 190 с.
4. Белютин Э. М. Основы изобразительной грамоты. Москва : Госкультпросветиздат, 1956. 92 с.
5. Бесчастнов Н. П. Цветная орнаментальная графика. Однофигурные и многофигурные композиции. Москва : МГТИ, 1993.
6. Волков Н. Композиция в живописи. Москва : Искусство, 1977. 262 с.
7. Голубева О. Л. Основы композиции. Москва : Искусство, 2004. 120 с.
8. Даниэль С. М. Картина классической эпохи. Ленинград : Искусство, 1986. 199 с.
9. Зингер Л. С. Очерки теории и истории портрета. Москва : Искусство, 1986. 323 с.
10. Ковалев Ф. В. Золотое сечение в живописи. Киев : Высшая школа, 1989. 143 с.
11. Кулебакин Г. И. Рисунок и основы композиции. Москва : Высшая школа, 1988. 128 с.
12. Манько В. Українська народна писанка : Львів: Свічадо, 2008. 81 с.
13. Овсійчук В. Українське малярство Х – XVIII ст. Львів , 1996. 479 с.
14. Сенчук Т. В. Основы композиції. Метод. посіб. Київ : Вересень, 2008. 80 с.
15. Тимків Б. М., Кавас К. М. Виготовлення художніх виробів із дерева. Ч. 2. Основы композиції. Мозаїка. Випалювання. Розпис. Підручник. Львів : Світ, 1996. 144 с: Іл. 88.
16. Фрилинг Г., Ауэр К. Человек – цвет – пространство. Москва : Стройиздат. 1973. 117 с.
17. Хмельовський О., Костукевич С. Графіка й основи графічного мистецтва : навч. посіб. Кн. 1. Луцьк : Луцький держ. техн. ун-т, 2003. 160 с.
18. Шорохов Е. В. Основы композиции. Москва : Просвещение, 1979. 147 с.
19. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення. Тернопіль : підручники і посібники, 2005. 112 с.
20. Композиція. *Енциклопедія Сучасної України* : веб-сайт. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4386 (дата звернення: 22.12.2021.)
21. Поняття і види композиції в образотворчому мистецтві : веб-сайт. URL: <http://www.pedahohikam.net/nervs-1079-1.html> (дата звернення: 22.12.2021.)

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Рівні компетенції	Бали	Характеристика навчальних досягнень
Початковий	1 – 3	Рівень виконання завдань не в повній мірі відповідає результатам навчання за програмою навчальної дисципліни «Композиція». Не може визначити композиційний центр та виявити взаємозв'язки між головними і другорядними елементами композиційного зображення. Учні/учениці бракує власних творчих думок, наявні численні грубі технічні помилки, працює лише за допомогою викладача. Демонструє початковий рівень володіння опанованими композиційними засобами і прийомами.
Середній	4 – 6	Виконані завдання програми навчальної дисципліни «Композиція» мають значну кількість недоліків. Зазнає час від часу труднощів із визначенням композиційного центра та виявленням взаємозв'язків між головними і другорядними елементами композиційного зображення. Демонструє окремі елементи художньо-образного вирішення завдань, часто потребує підказок викладача, не завжди вміє самостійно завершити роботу. Демонструє задовільний рівень володіння опанованими композиційними засобами і прийомами.
Достатній	7 – 9	Під час виконання композиційних завдань програми демонструє навички та вміння, що відповідають року навчання. Не завжди правильно визначає композиційний центр та виявляє взаємозв'язки між головними і другорядними елементами композиційного зображення. Досягає художньої виразності в більшості творчих навчальних завдань, але мають місце незначні недоліки виконання та/або порушення етапів виконання, інколи потребує підказок викладача. Добре володіє опанованими композиційними засобами і прийомами.
Високий	10 – 12	Впевнено та якісно виконує завдання програми навчальної дисципліни «Композиція», що відповідають вимогам поточного етапу навчання. Правильно визначає акценти та композиційний центр, виявляє взаємозв'язки між головними і другорядними елементами композиційного зображення. Втілює художній образ у власних творчих роботах. Самостійно працює над завданням від початку до кінця, правильно веде роботу на всіх етапах виконання. Вільно та на високому рівні володіє опанованими композиційними засобами і прийомами.